

Továbbfejlesztett CPT standardok a rendvédelmi fogvatartássa vonatkozóan

*Kivonat a 12. Általános Jelentésből,
Magyarul publikálva 2002-ben*

33. A társadalom jó működése szempontjából fontos, hogy a rendőrségnek hatalmában álljon elfogni, ideiglenesen őrizetben tartani és kikérdezni bűncselekménnyel gyanúsítottakat és más kategóriába sorolt személyeket. Ez a hatalom azonban eredendően magában foglalja a megfélemlítés és a fizikai bántalmazás kockázatát. A CPT munkájának az a lényege, hogy megkeresse e veszély minimálisra csökkentésének módjait úgy, hogy közben ne akadályozza a rendőrséget feladatainak megfelelő elvégzésében. Számos országban tapasztalhatók biztató előrelépések a rendőrségi fogvatartás területén; a CPT megállapításai szerint azonban még mindig túl sok esetben van szükség további odafigyelésre.

34. A **bűncselekménnyel gyanúsítottak kihallgatása** szakember feladata, amelyhez speciális képzettség szükséges, ha kielégítően akarják végezni. Első és legfontosabb az, hogy *az ilyen kihallgatás pontos célja* kristálytiszta kell, hogy legyen: ez a cél az, hogy pontos és megbízható információkat szerezzenek a vizsgálat tárgyát képező ügyben az igazságról, nem pedig az, hogy vallomást csikarjanak ki a kihallgatást végző tisztek által eleve bűnösnek tekintett személyből. Ahhoz, hogy a rendvédelmi dolgozók azonosuljanak ezzel a fent említett célkitűzéssel, a megfelelő szakképzésen kívül az lehet még nagyon célravezető, ha a bűncselekménnyel gyanúsítottak kihallgatásához eljárási kódexet állítanak össze.

35. Az évek során a CPT- küldöttségek különböző országokban számos olyan fogvatartottal beszéltek, akik hitelt érdemlő panaszt tettek arról, hogy fizikai bántalmazás megfélemlítés vagy fenyegetés érte őket rendőrtisztek részéről akik a kihallgatások során vallomást csikarjanak ki tőlük. Magától értetődő, hogy ha egy bünyügyi igazságszolgáltatási rendszer előtérbe helyezi a *beismerésen alapuló bizonyítást*, akkor az ösztönzően hat a nyomozásban részt vevő tisztekre – és gyakran nyomást is gyakorol rájuk hogy az eredményesség érdekében fizikai vagy pszichológiai erőszakot alkalmazzanak. A kínzás és egyéb bántalmazás megelőzése szempontjából alapvető fontosságú olyan nyomozási módszerek kialakítása, amelyek képesek csökkenteni a beismerő vallomásoknak, illetve a kihallgatásokon szerzett bizonyítékoknak és információknak a súlyát a vádlottat érintő ítélet meghozatalában.

A **rendőrségi kihallgatások elektronikus (hang- és/vagy videófelvétel) rögzítése** további fontos eszköz a fogvatartottak bántalmazása ellen. A CPT örömmel állapítja meg, hogy egyre több országban készülnek ilyen rendszerek bevezetésére. Ilyen eszközök teljesen és hitelesen képesek rögzíteni a kihallgatást, ezáltal mentesítik a kihallgatást végzőket bármiféle bántalmazás gyanújától. Ez megfelel mind a rendőrök által bántalmazott személyek, mind pedig az alaptalanul fizikai bántalmazással vagy pszichológiai nyomásgyakorlással gyanúsított rendőrtisztek érdekeinek. A rendőrségi kihallgatások elektronikus rögzítése csökkenti annak a lehetőségét is, hogy a vádlottak később valótlannul letagadhassák a vallomásukban elmondottakat.

37. A CPT nem egy alkalommal, nem egy országban fedezett fel olyan **kihallgató helyiségeket**, amelyek erősen megfélemlítő jellegűek voltak: például olyan szobákat, ahol minden fekete színű volt, és vállatolámpák irányultak a kihallgatott személy székére. Ilyen berendezéseknek nincs helyük a rendőrségnél.

A megfelelő megvilágításon, fűtésen és szellőzésen túlmenően a kihallgató helyiségekben a kihallgatás minden résztvevőjének azonos típusú és komfortfokozatú székekenn kell ülnie. A kihallgatást végző tiszt nem foglalhat el domináló (pl. magasított) helyet, és nem nézheti távolról a gyanúsítottat. A színvilág legyen semleges.

38. Egyes országokban a CPT azzal a gyakorlattal találkozott, hogy a rendőrségi fogvatartottak **szemét bekötik**, különösen a kihallgatások idején. A CPT-küldöttségek különféle – és gyakran ellentmondásos – magyarázatokat kaptak a rendőrtisztoktól erre a gyakorlatra nézve. Az évek során összegyűjtött információkból a CPT számára világossá vált, hogy a legtöbb, ha nem valamennyi esetben a kihallgatottnak azért kötik be a szemét, hogy ne legyenek képesek azonosítani azokat a bűnüldözési dolgozókat, akik bántalmazták őket. Még azokban az esetekben is, amikor nem történik fizikai bántalmazás, a fogvatartott szemének bekötése – és különösen azoké, akik kihallgatáson esnek át – a nyomásgyakorlás egy formája, amelynek a hatása sokszor pszichológiai bántalmazásként hat az érintett személyekre. A CPT azt ajánlja, hogy a rendőrségi fogvatartottak szemének bekötését kifejezetten tiltsák meg.

39. A CPT számára nem szokatlan, hogy olyan **gyanús tárgyakat** találjanak rendőrségi helyiségekben, mint például fabotok, seprűnyelek, baseball-ütők, fémrudak, vastag kábeldarabok, lőfegyverutánszerek vagy kések. Az ilyen tárgyak jelenléte aláámasztja a CPT-küldöttekhez eljuttatott olyan állításokat, amelyek szerint az érintett intézményekben tartott személyeket fenyegetik és/vagy ütlegetik az ilyen eszközökkel.

Ezekről a tárgyairól a rendőrtisztek többnyire azt a magyarázatot adják, hogy a gyanúsítottaktól foglalták le, és bizonyítékként fogják felhasználni. Az a tény, hogy a tárgyak minden esetben címkézetlenek, és legtöbbször szerteszét vannak a helyiségekben (néha függöny vagy szekrény mögé rejtve), kétségeket kelt az ilyen magyarázatokkal szemben. Annak érdekében, hogy ne merüljön fel rossz bánásmód gyanúja a rendőrtisztekre vonatkozóan, és ne keletkezhessenek veszélyforrások sem a személyzetre sem a fogvatartottakra nézve, a bizonyíték céljára lefoglalt tárgyakat mindig megfelelően fel kell címkézni és egy erre kijelölt tárolóban kell tartani. Minden más fent említett jellegű tárgyat el kell távolítani a rendőrségi létesítményekből.

40. Tevékenysége kezdetétől fogva a CPT három jog biztosítását javasolja a rendőrségi fogvatartottak számára: **ügyvédhez és orvoshoz jutás joga, valamint jog ahhoz, hogy a fogságba kerülés tényéről értesítse egy rokonát vagy egy saját választása szerinti más harmadik személyt**. Sok országban lépések történtek ezeknek a jogoknak a bevezetésére vagy megerősítésére a CPT ajánlásai alapján. Közelebbről, a rendőrségi fogvatartásban lévők ügyvédhez jutási jogát széles körben elismerik a CPT által meglátogatott országokban; abban a kevés országban pedig, ahol ez a jog még nem létezik, terveket dolgoztak ki a bevezetésére.

41. Néhány országban azonban meglehetősen vonakodás tapasztalható a CPT-nek az **ügyvédhez jutási** jogról szóló ajánlásával szemben.¹ biztosítva legyen már az őrizetbevétel kezdetétől. Egyes országokban a rendőrségi őrizetbe vett személyek csak bizonyos, őrizetben eltöltött idő elteltével élvezik ezt a jogot; más országokban ez a jog csak akkor lép életbe, ha a személyt hivatalosan „gyanúsítottként” minősítik.

¹ A CPT nemrégiben részletezettebb anyagot adott ki az „ügyvédhez jutási jog mint a méltánytalan bánásmód megelőzésének eszköze” témában; ld. a 21. Általános Jelentés 18-25. paragrafusait (CPT/Inf (2011) 28).

A CPT ismételten hangsúlyozta, hogy tapasztalatai szerint a közvetlenül az őrizetbevételt követő időszakban a legnagyobb a megfélemlítés és a fizikai bántalmazás veszélye. Következésképpen a méltánytalan bánásmóddal szembeni alapvető védelemnek számít az, hogy a rendőrségi őrizetbe kerülő személyeknek lehetőségük legyen ügyvédhez jutni ebben az időszakban. Ennek a lehetőségnek a megléte visszatartó hatású azokra, akik méltánytalanul akarnak bánni a fogvatartott személyekkel; továbbá az ügyvéd van megfelelő helyzetben ahhoz, hogy megtegye a szükséges intézkedéseket méltánytalan bánásmód esetén. A CPT elismeri, hogy a rendőrségi nyomozás jogszerű érdekeinek védelmére kivételesen szükséges lehet bizonyos ideig késleltetni a fogvatartottnak azt a jogát, hogy hozzájusson egy őáltala kiválasztott ügyvédhez. Ez azonban nem eredményezheti, hogy teljesen megfosszák az ügyvédhez jutás jogától a kérdéses időszakban. Ilyen esetekben egy másik független ügyvédet kell a számára biztosítani.

Az ügyvédhez jutás jogának magában kell foglalnia azt a jogot, hogy négy szemközt lehessen vele beszélni. Az érintett személynek emellett legyen elvi joga arra, hogy bármilyen rendőri kihallgatása során jelen legyen az ügyvédje. Természetesen ez nem akadályozhatja meg azt, hogy a rendőrség sürgős ügyben kihallgassa a fogvatartottat akár ügyvéd hiányában is (mert az nem volt azonnal elérhető), vagy hogy kizárják azt az ügyvédet, aki akadályozza a kihallgatás megfelelő lebonyolítását.

A CPT azt is hangsúlyozta, hogy az ügyvédhez jutás jogának nemcsak bűnügyi gyanúsítottakat kell megilletnie, hanem bárkit, akit a jogszabály alapján beidézik egy rendőrségi intézménybe, és ott is tartják, például „tanúként.”

Továbbá annak érdekében, hogy az ügyvédhez jutás joga a gyakorlatban teljesen érvényesüljön, megfelelő intézkedéseket kell tenni azon személyek esetében, akiknek nem áll módjukban ügyvédet megfizetni.

42. Rendőrségi fogvatartottaknak formailag is rögzített joguk kell, hogy legyen **orvosi ellátásra**. Vagyis késedelem nélkül orvost kell hívni, ha valaki orvosi vizsgálatot kér; a rendőrök nem bírálhatják felül az ilyen kéréseket. Továbbá az orvoshoz jutás jogának magában kell foglalnia a fogvatartottnak azt a jogát, hogy kívánsága szerint olyan orvos vizsgálja meg, akit ő maga választott ki (minden más olyan orvosi vizsgálaton felül, amit a rendőrség által hívott orvos végzett).

Rendőrségi fogvatartott személyek minden orvosi vizsgálatát a rendvédelmi személyzet hallótávolságán kívül, illetve ha az érintett orvos másképp nem kéri az adott esetben, a személyzet számára nem látható módon kell elvégezni.

Szintén fontos, hogy azoknak a személyeknek, akiket úgy engednek el a rendőrségi fogvatartásból, hogy utána nem kerülnek bíró elé, joguk legyen közvetlenül orvosi vizsgálatot/látelétet kérni egy hivatalosan elismert törvényszéki orvostól.

43. A fogvatartottnak azt a **jogát, hogy a fogságba kerülésének tényéről harmadik felet értesítsen**, minden esetben biztosítani kell a rendőrségi őrizetbevétel idejétől fogva. A CPT természetesen elismeri, hogy ennek a jognak a gyakorlása során előfordulhat, hogy kivételt kell tenni a rendőrségi nyomozás jogos érdekeinek védelmében. Az ilyen kivételeket azonban pontosan meg kell határozni, időtartamukat be kell határolni, és a hozzájuk folyamodást megfelelő jogvédelmi intézkedések kell, hogy kísérjék (pl. őrizetbevételről szóló értesítés elhalasztását írásban kell rögzíteni az indoklással együtt, és ügyésznek vagy olyan magasabb rangú rendőrtisztnek a jóváhagyását kell kérni, aki nincs kapcsolatban az ügygel).

44. A szabadságuktól megfosztott személyek jogai keveset érnek, ha az érintett személyek nem tudnak a létezésükről. Következésképpen nagyon fontos, hogy a rendőrségi őrizetbe kerülő személyek **világos tájékoztatást kapjanak a jogaikról** késedelem nélkül és számukra érthető nyelven. Ennek biztosítása érdekében az ezeket a jogokat világosan ismertető formanyomtatványt kell adni a rendőri őrizetbe vett személyeknek már az őrizetbevétel pillanatában, minden esetben. Továbbá az érintett személyekkel alá kell íratni egy nyilatkozatot, amelyben kinyilvánítják, hogy ismertették velük a jogaikat.

45. A CPT számos alkalommal hangsúlyozta a **bírói és ügyészi hatóságok szerepének** fontosságát a rendőrségi bántalmazásokkal szembeni küzdelemben.

Például minden letartóztatott és vádemelés előtti fogvatartásra indítványozott személyt fizikailag is oda kell állítani a bíró elé, aki dönt az ügyben; a CPT által látogatott országok között akadnak még olyanok, ahol ez nem történik meg. Az érintett személy bíró elé állítása alkalmat ad a bűnügyben meggyanúsítottak, hogy bántalmazása miatt idejében panaszt tehessen. Továbbá még a kifejezett panasztétel hiányában is a bírónak idejében alkalma nyílik intézkedésre, ha bántalmazás más jeleit észleli (pl. látható sérülések; a gyanúsított általános megjelenése vagy viselkedése).

Természetesen a bírónak meg kell tennie a megfelelő lépéseket, ha rendőrségi bántalmazás nyomai mutatkoznak. Ha büntetőügyben gyanúsított személy rendőrségi fogvatartása után bántalmazásról panaszodik, a bírónak az állításokat írásban rögzítenie kell, azonnal igazságügyi orvosi vizsgálatot kell elrendelnie, és meg kell tennie a megfelelő lépéseket annak biztosítására, hogy az állításokat megfelelően kivizsgálják. Ezt az eljárást kell követni, akár vannak látható külsérelmi nyomok az érintett személyen, akár nem. Továbbá még bántalmazásra vonatkozó panasz hiányában is a bírónak igazságügyi orvosi vizsgálatot kell kérnie olyankor, ha bármilyen egyéb okból vélelmezhető, hogy az elé állított személyt bántalmazhatták.

A rendvédelmi személyzet által elkövetett bántalmazásokról szóló minden panasznak az igazságügyi és más illetékes hatóságok általi alapos kivizsgálása, valamint szükség esetén a megfelelő büntetés alkalmazása erős visszatartó hatása van. Ellenkező esetben, vagyis ha ezek a hatóságok nem foganatosítanak hatékony intézkedéseket a hozzájuk benyújtott panaszok ügyében, akkor a fogvatartottak bántalmazására hajlamos bűnüldözési dolgozók hamarosan úgy vélik majd, hogy bármit büntetlenül megtehetnek.

46. Alkalmanként szükséges lehet **előzetes letartóztatásba került személyek pótlólagos rendőrségi kihallgatása**. A CPT azon a véleményen van, hogy a bántalmazások megelőzése szempontjából az ilyen kihallgatások számára helyszínként a börtön területe sokkal kívánatosabb lehet, mint a rendőrségi helyiségek. Előzetes letartóztatásban lévő, börtönben fogva tartott személyek további rendőrségi kihallgatás céljából történő visszavitelét rendőrségi őrizetbe csak akkor lehessen kérni és engedélyezni, ha az teljesen elkerülhetetlen. Szintén alapvető, hogy azokban a kivételes esetekben, amikor valakit börtönből rendőrségi őrizetbe visznek vissza, az érintett személy élvezze a 40-43. pontokban hivatkozott három jogot.

47. A rendőrségi fogvatartás időtartama aránylag rövid (vagy legalábbis az kellene, hogy legyen). Mindazonáltal a **rendőrségi fogdáknak a fogvatartás körülményei** eleget kell, hogy tegyenek bizonyos *alapkövetelményeknek*.

Minden rendőrségi fogdának tisztának és megfelelő méretűnek kell lennie² attól függően hogy hány személyt helyeznek el benne, és megfelelő világítással is kell, hogy rendelkezzen (vagyis az alvási időszakokat kivéve legyen elegendő fény az olvasáshoz,); kívánatos hogy a zárkákba

² A rendőrségi fogdák méretét illetően ld. még a 2. Általános Jelentés 43. pontját (CPT/Inf (92) 3).

lehetőleg természetes fény jusson be. Továbbá a zárkákat fel kell szerelni megfelelő pihenési alkalmatossággal (pl. rögzített szék vagy pad), és az éjszakára is fogvatartásban maradó személyeknek tiszta matracot és tiszta takarókat kell biztosítani. A rendőrségi fogvatartottak számára megfelelő illemhelyet kell biztosítani kulturált színvonalon, és kielégítő tisztálkodási lehetőséghez kell jutniuk. Közvetlenül álljon rendelkezésükre ivóvíz, és megfelelő időben étkezést kell biztosítani számukra, naponta legalább egyszer teljes értékű étellel (valami, ami meghaladja a szendvicset). A 24 órára vagy hosszabb időre rendőrségi őrizetbe kerülőknek lehetőség szerint naponta szabadtéri mozgást tegyenek lehetővé.

A CPT-küldöttségek által meglátogatottak közül sok rendőrségi fogda nem felel meg ezeknek a minimumkövetelményeknek. Ez különösen hátrányos az olyan személyekre nézve, akik a későbbiekben igazságszolgáltatási hatóság elé kerülnek; nagyon gyakran úgy visznek valakit bíró elé, hogy előtte egy vagy több napot a követelményeknek meg nem felelő és piszkos zárkában töltött, nem részesült megfelelő pihenésben és ételmezésben, és nem volt lehetősége tisztálkodni.

48. A rendőrségnek az a feladata, hogy őrizze a fogvatartottakat, ami magában foglalja azt is, hogy *biztonságban és sértetlen fizikai állapotban tartsák őket*. Következésképpen a fogvatartási területek figyelése fontos részét képezi a rendőrség őrzési és ellátási feladatának. Megfelelő lépéseket kell tenni annak biztosítására, hogy a rendőrségi fogvatartottaknak folyamatosan lehetőségük legyen kapcsolatba lépniük az őrséggel.

A CPT-küldöttségek több alkalommal azt állapították meg, hogy a rendőrségi zárkák távol vannak azoktól az irodáktól vagy pultoktól, ahol a rendőri személyzet tagjai általában tartózkodnak, és nincs olyan lehetőség (például hívórendszer), amely alkalmat nyújtana arra, hogy felhívják magukra egy rendőr figyelmét. Ilyen körülmények között sokféle veszély merülhet fel nagy valószínűséggel (fogvatartottak közötti erőszak; öngyilkossági kísérletek; tűz stb.), amelyekre nem tudnak időben reagálni.

49. A CPT aggodalmát fejezte ki amiatt a gyakorlat miatt is, amely egyes országokban figyelhető meg, nevezetesen hogy egy-egy rendőrkapitányság valamennyi részlegének (kábitószér, szervezett bűnözés, terrorelhárítás) külön fogdája van, amelyet az adott részleg személyzete őriz. A Bizottság szerint ezt a rendszert fel kell váltani egy *központi fogda létesítménnyel*, amelyet olyan külön testület őriz, akiket speciálisan erre a feladatra képeztek ki. Ez szinte bizonyosan hasznosnak bizonyulna a bántalmazások megelőzése szempontjából. Továbbá az operatív részlegek munkatársainak az őrzési feladatoktól való mentesítése előnyösnek bizonyulhat szervezési és logisztikai szempontokból.

50. Végezetül, a **rendőrségi intézmények független hatóság általi felügyelete** jelentősen hozzájárulhat a rendőrségi fogvatartottak bántalmazásának megelőzéséhez, és általánosságban a megfelelő fogvatartási körülmények biztosításához. A jog teljes érvényesülésének biztosítása érdekében az ilyen hatósági látogatások legyenek rendszeresek, de előzetes bejelentés nélküliek, és az illető hatóságot fel kell hatalmazni arra, hogy négy szemközt beszélhessen a fogvatartottakkal. Továbbá meg kell vizsgálni a fogvatartottakkal való bánásmód minden szempontját: a fogvatartási nyilvántartást; a fogvatartottak tájékoztatását a jogaikról, és ezeknek a jogoknak a tényleges érvényesülését (különösen a 40-43. pontokban említetteket); a bűnügyi gyanúsítottak kihallgatási szabályainak betartását; valamint a fogvatartás lényeges körülményeit.

A fent említett hatóság megállapításait nemcsak a rendőrségnek kell továbbítani, hanem egy olyan másik hatóságnak is, amely független a rendőrségtől.